

С(кар)2
Б-28

Караг, 1946г

БАТДЫЛАНЫ РАЗБИЙ

Ай жарыкъ

Батдыланы Разбий

Ай джарыкъъ

НАЗМУЛА

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ БАСМАНЫ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЪЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК- 1979

С (карач.) 2
Б 28

Карач. - 1946

Б 28

Батдыев Р. Д. Лунный свет. Карачаево-Черкесское отделение Ставропольского книжного издательства.

Человек всегда стоит на стороне добра и верит в его торжество. Он устремлен в будущее. Эта мысль красной нитью проходит через всю книгу. Стихи гражданственны. Они привлекают читателя своей эмоциональностью, чистотой помыслов.

С (карач.) 2

Б $\frac{70403-63-57}{M 159 (03)-78}$ -57-79

© Ставрополь китаб басманы
Къарачай-Черкес бёлюмю, 1979.

Батдыланы Разбийни бу биринчи китабчыгъы болса да, аны джюрегини джылыуун, джарыгъын, сагъышын ачыкъ танытады, кесини энчи ызы болгъанын билдиреди, джаш джазыучуларыбызны тизгинине бир джангы джаш назмучуну къошады.

Назмучу Ата джуртха кертилигин, кесине беш джыл болгъан заманда ёлген анасына термилиуюн, суймекликге тазалыгъын, адамлагъа халаллыгъын, джашаугъа тюзлюк кёз бла къарауун, табигъатны ариулугъуна къууаныуун, заманыбызны джюрюшюне сейирсиниюун таб джарашдырылгъан чыгъармаларында джылы, назик, ингичге, толу сезимле бла айтады,

АЛ ДЖЫРЫМЫ

Барды аллай адет бизни миллетде:
Кёзюнг къарагъан затны саугъагъа берген.
Нюзюрюмед, болгъаныча адетде,
Иннетими тазалыгъын билдирген
Саугъа бла, халкъым, сеннге тюберге.

Лйхай, джокъду сенде болмагъан менде,
Къаллай саугъа эталлыкъма мен сеннге?!
Ал джырымы, — олду хазнам юйюмде...
Джеталмасам да усталыкъ бла кёлюнге,
Тюзлюгюм бла кюреширме джетерге.

НАЛАТ КЪАЗАУАТНЫ ОТУНА

Мен, тууб, жарык дуняны кӛргенли,
Ненча отну къатында олтурганма?
Сабийлик кетиб, акъыл-балык киргенли,
Ненча отну мен къолум бла ышырганма?

Санаб саны джокъ мен джылынган отланы,—
Къайсы бири тюшюн бюгюн эсеме?
Унутсам да санларын, къалганды аланы
Джылыулары, сингиб мени джюрегиме.

Къыш ингирде, сернеки алыб къолума,
Гюрюдетиб отну къызыу джакъганлай,
Эсим кетед Наратлы къолда отума,
Турганча ол бюгюн да жанганлай.

Наратдан эди ол отуму тамызыгы,
Бек рахат джана эди ол ёрге.
Отларымдан онглу эди хар заты, —
Джарыгы бла чыгъа эди эм терге..

Разыма мен тыбырда жанган отлагъа,
Аланы бири да жанмаганды бошуна.
Бюсюреу этеме, аланы джакъган къоллагъа,
Налат бере къазауатны отуна!

БЮГЮН ДА САКЪЛАЙДЫЛА

«Кёкде турна болуб учады», —
Деген сёзлеге ийнаныб,
Кёб ана кёкге къараучанды,
Кёрлюклерине ышаныб
Урушдан къайтмагъан джашларын.

Къур-къур эте, бир-бирин джокълаб.
Турна тизгин ётеди,
Ана, аны ызындан къараб,
Джыламукъларын сюртеди.

Таныб, танымаймы джылайды
Турна тизгинде баласын?
Кёзлери бла нек аулайды
Ала учхан кёкню арасын,
Мийикге узатыб кёлларын?

Бу соруулагъа джууаб табмай,
Кёбден бери кыйналама,
Джаз келгенлей, кирпич къакъмай,
Мен чууакъ кёкге къарайма,
Джигитлени айта атларын.

СОЛДАТ КЪАБЫР

Эл кыйыры. Джол джанындан
Мыдах созуб башын кёкге,
Дуппурчукъну тюз башындан
Сын таш къарайд тегерекге.

Ингирни шошлугъун джакълаб,
Чакъыргъанча ол кесине
Кёрюнед да, къатын сакълаб,
Сюелеме биргесине.

Мен къарайма мыдах ташха,
Кимди экен деб иеси?
«Солдат» деген сёзден башха
Джокъду аны джукъ белгиси.

АНАЛАГЪА

Туудукъ кызычыкъ, къараб къарт анасына:
«Некди бетинг джарылгъан джерча?» — деди.
Ол а, не айтыргъа билмей баласына:
«Аны ананга сор», — деб джууаб берди.

Андан сора кызычыкъ, кёб да узаймай,
Кириб барды анасы болгъан юйге,
Джууаб сакълады, джюрекчиги тёзалмай,
Анасыны тубюнден къараб ёрге.

Джаш анасы, толгъан айча, ышара.
Джууабха кеси табхан баласына
Сёзле излей, бети да аз кыызара,
Былай айтды, къараб кёз аласына:

«Терек тубю дженгил къургъаб къалады,
Мылысын терекге бере кече-кюн.
Терек кеси чапракъладан толады,
Джер бауурун эмиб тургъаны ючюн.

Алмалары кюн тубюнде саргъала,
Аладыла сууларын Джер-анадан.
Басмаз элле бетин терен джарала,
Тыйыб турса джер тамчысын аладан.

Джер анасыд болгъан ёсюмлени,
Къайгъырады кече-кюн да алагъа.
Хар ана да ашырады кюнлени,
Хар несин да теджей хамаман балагъа.

Дунияда Джерден сыйлы бир зат джокъ, —
«Ана» деген сёзю сыйы уллуду.
Ала бла кёлюнг — джарыкъ, къарнынг—токъ,
Аласыз а, къызчыкъ, ненг да къуруду».

Сёзюн бошаб, ана къзын бошлады.
Къызчыкъ кетди, джунчуй, ууа къолларын,
Сора барыб къартны бетин сылады,
Уппа эте джашау салгъан сызларын.

Къарт анада саила дженгил болдула,
Ауур джюкню атхан кибиб бойнундан.
Джаягъында джыйрыкълары толдула,
Туудукъчугъун къысхан чакъда къойнуна.

АККАНЫ СЕЗЮ

Сюеме мен джай кечени макъамы
Танг алада биченликде сагъайтса.
Тюшюреме эсима къарт аккамы, —
Ол макъамны джырлаучанед, кюн батса.

«Къайдан алдынг, akka, сейир макъамны?» —
Деб сорсам а, айтыучан эди былай:
«Билмеймисе, джашым, сора ашхамны
Ай тюбюнде саркъгъанын, джырын джырлай?»

Хар затны да барды энчи тауушу,
Эшите билген ол тауушну насыблыд.
Аламатды керти джырны ауушу, —
Кюн таякъны джылыууча, джыр джылыд».

Джанадыла кёкню джулдуз кёзлери, —
Къарайма мен кёз алмайын мийикге,
Акка джокъду... Джарадыла сёзлери,—
Башха тюрю болду къарам хар неге.

Бююн а мен сорлукъ тюлем akkaгъа, —
Ангылайма ташны-агъачны макъамын.
Ушатмайын бир да башха суулагъа,
Танырыкъма Къобан сууну саркъгъанын.

О, тау суула, чегет сыртла, къаяла!
Тилигизни кеч билгенме, кечигиз!
Терслигими эслегенме, уяла,
Бек тилейме, сиз разылыкъ беригиз!

ХАЛИМИ СЕН КЕСИНГ БИЧГЕНСЕ

Къач кѣзюуде чапракъла, сары болуб,
Аякъ тюбюне тюшюб тебреселе,
Къыйналама, джюрек бушуудан толуб,
Игиед деб терекледе ёсселе, —
Анам, сен къыйын джюрек бергенсе.

Ауур къагъа джибиген къанатларын,
Турнала къачда башым бла озсала,
Джарсыйма мен, ызлай учхан джолларын,
Игиед деб бир кесек солусала —
Анам, сен тынгысыз джюрек бергенсе.

Къар да, джел да, къарыуларын бир этиб,
Боран болуб, эл ичине кирселе,
Тышында къалгъанлагъа эсим кетиб,
Игиед, дейме, аны кенгден кёрселе, —
Анам, сен къайгъылы джюрек бергенсе.

Къайгъырама кечикген джолоучугъа,
Атасыз, анасыз къалгъан ёксюзлеге,
Таугъа, тюзге, уугъа кетген уучугъа,
Юйлери кюйюб, юйсюз къалгъан юйсюзлеге,—
Анам, сен джумушакъ джюрек бергенсе.

Къайгъылыса деб манга къыйналма,
Урлукъгъа кёре болады орулдукъ.
Сен терек эсенг, мен сени алмангма,
Джашау джолунг къууанч джарыкъдан толлукъ—
Анам, халими сен кесинг бичгенсе.

ЕРТЕНЛАНЫ АЗРЕТГЕ

Къаламынгы кьойгъан ызы
Джюреклеге джол табды,
Къарачайны джашы, кызы
Джахилликни кенг атды.

Джуртунгу хар бир тау элин
Темир ёмюр кючледи.
Уста болуб, билиб эбин,
Къурчну таулу «джерледи».

Акылынгы терен ою
Орун табханд джашауда.
Къарачайны джарыкъ тою —
Шагъат мынга таулада.

Сен «бошамагъан тойлагъа» —
Бююн джашла баралла...
Энди, ол «гокка кызлагъа» —
Поэмала джазалла.

Джырларынга берген кючюнг
Миллетинге кёчгенди.
Къурч темирча къатар ючюн,
Аланы азбар этгенди.

УРУНУУДУ БАЙЛЫКЪ, КЮЧ

Урунууду бизге байлыкъ, кюч берген,
Джашауну чархларын алгъа теберген.
Олду адамланы ариу ышартхан,
Миллетлени къарнашлага джашатхан.

Урунуу бла джашау — эгизледиле,
Ала бир-бирлерин бек сюедиле,
Урунуу къолайсыз болса, иш джарсыр,
Адам улу джашаудан артха къалыр.

Урунууну суймеген, анга эс бѣлмеген,
Анда-мында тырнакъларгъа тюзелген,
Бара барыб ол азабына тюбер,
Бетин, сыйын халкъ аллында тас этер.

ЭНЧИ КЪУУАНЧ НАСЫБ ТЮЛДЮ

Джашау тынчды, бир-бирле насыбларын
Къыйналмайын табадыла, деселе,
Биреуленлени энчи къууанчларын
Бир къауумла насыбха тенг этселе,
Сейирсинмей къалай къалгъын алагъа —
Отну кюнден айыралмагъан джанлагъа.
Энчи къууанч къонагъыды адамны,
Заман джетгенлей, ол аладан кетер,
Биз а ишлейбиз кетмезлик насыбны,
Къаңатлы заманнга болуб джол нѣгер.

КЪАДАР, СЕН МЕННГЕ АЛЛАЙ КЮЧ БЕР

Джолла, джолла! Къайдан къайрысыз?
Къайсыгъызны сайлайым ичигизден?
Къарайма да — сиз кѣб айрысыз,
Къайсыгъызны басайым юсююзден?

Мен таукелме сизни барыргъа,
Элтигиз мени бек узакъгъа.
Чырт къоркъмайма сизни сынаргъа, —
Джарагъаем ансы артда къаллыкъгъа.

Юсююзден къорасам да мен,
Джашау джолларым, бек къыйналмам,
Барыр джолну ызымдан келген —
Джангызлыкъ ачыуун сынамам.

Къайгъым, ишим да къалыр анга,
Ауур джюгюм тюшер юсюмден.
Арт солууум джыйыла джаннга,
Разыма деб, кетерме сизден.

Кетгинчиниге, тилейме сенден,
Къадар, сен меннге аллай кюч бер,
Къууанырча этген ишимден
Мен джашагъан, мен джасагъан Джер.

ИШЛЕДИМ

Джашау меннге бол десе,
Къойчу, арбачы болдум.
Къолума оракъ берсе,
Кюзлюклерин да ордум.

Оракъны алыб къолдан,
Балтасын да тутдурду.
Тайма сен ишчи джолдан, —
Дегенлей хама да турду.

Санаб тюзге сѣзлерин,
Сан да суююб ишлерин.
Джюрек саннга кюч берди,
Ишин этгенлей келди.

Тынч, къыйын демегенлей,
Айырмай бирин бирден,
Ишледим мен эрикмей,
Демей ингир, не эртден.

Ишсиз къалмай ѳтдюле
Джашау кюнлерим мени,
Миллетлерим кѳрдюле
Хайырын ол ишлени.

Кѳрдюле, таныдыла
Мени къол къыйынымы.
Сый бериб сагъындыла
«Ишчи» деген атымы.

Джюрегим кѣлтюрюлдю
Быллай уллу махтаудан.
Санларым джаш кѣрюндю,
Етерча болдум таудан.

Ишчи-элчи къралда
Ишин суйген-сый табар.
Излесенг, иш сайлауда
Джюрек суйген иш да бар.

Къайсы бир ишни да эт, —
Джюрек отну бер анга!
Ол да берир берекет
Ишлеген къолларынга.

Мени иш этдим халкъыма,
Къара ишге кѣл салыб.
Ишим ишчи атыма
Сый къошарча, махталыб.

БАГЪАНГЫ БИЛДИМ

Отджагъагъа джууукъ тартыб шиндигин,
Бутун-къолун джылытады къарт анам.
Бир-бирледе от чартлатса джилтинин,
Кюерме деб артха турмайды анам.

От джанады, чоюнну тубюн джалай,
Юйню ичи исси хаудан толгъанды.

Шайнекни да суу тохтаусуз кыайнай,
Юйню ичин тубан басыб кыойгъанды.

Къарт адамны кереклисин билгенча,
От джанады, тас этмейин кызыуун,
Кёрюнеди анам да онгсунганча,
От бергенча къартлыкъ алгъан джылыуун.

От, анамы сени аллында кёрмесем,
Керти багъа бере билмезем санга.
Джукъланаса деб кыайгыра билмесем,
Отун ташыб чыкъмаз эдим мен тангнга!

АМАНАТ

Сюйген тенглерим! Сизни бла болсам,
Шохлукъ къолну таукел тутугъуз.
Джазыу чакъырыб узакъда къалсам,
Салам къагъыт не туругъуз!

Келин келген кюн тойгъа кирсегиз,
Мени ючюн тебсеб кыайтыгъыз.
Сюйген кызымы тойда кёрсегиз,
Унутмайын салам айтыгъыз.

Тауну тюрсюню кесине тартса,
Андан тансыкъ ала кетигиз,
Джаз кюн Къобан шоркъасын джырлатса,
Мени ючюн эжиу этигиз.

Сенсиз болсакъ да, турлукъду джашнай,
Тенглигибиз деб сѣз беригиз.
Джарыкъ джуртубуз — таулу Къарачай —
Аманатды, сыйын кѣрюгюз.

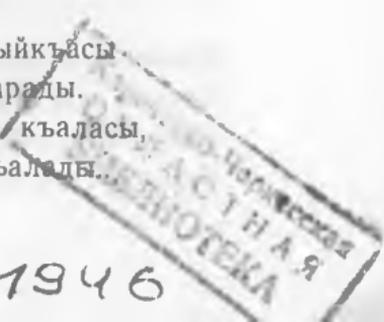
Суйген тенглерим! Сизни бла болсам,
Шохлукъ къолну таукел тутугъуз.
Джазыу чакъырыб, узакъда къалсам,
Салам къагъыт ийе туругъуз!

* * *

Насыбны заманы — минутла,
Ала дженгил кетиб баралла...
Джюрекни чарпытхан умутла
Менден сеннге кѣчмей къалалла.

Къалсала да джюрек ичинде,
Мени халым сеннге ачыкъды,
Къанымы хар тебген кючюнде
Тансыкъ сезим джашнай барлыкъды.

Тюбешиуню арт такъыйкъасы.
Сени менден алыб барады.
Джанымы къууанчлы къаласы,
Сѣзюм тил учунда къалды.

ДЖАНГЫ ДЖЫЛНЫ КЕЧЕСИНДЕ

Къулакъгъа аз чалышхан
Таууш эте, къар джауады.
Акъ дуниягъа кѣз ачхан
Хар бир инсан къууанады.

Бурчакъла къарлы кѣкден,
Бурула, ойнай тюшелле,
Джангы Джылгъа нюр тѣкген
Шахарыма суюнелле.

Байрам той да майданда
Къууанчха къанат керегъди.
Бюгюн сен да къатымда...
Джюрекге къууанч киргенди.

Бер, Таулу къыз, бозаны,
Джангы джылгъа: «Хош кел!»—дейик,
Сен узатхан гоппанны
Насыб ючюн кѣлтюрейик!

ЭКИ АУАНА

Джылым джетсе да адам арасына,
Билмей турдум терек ауанасына
Къаллай къуллукъ этдиргенин кече.
Бир кере уа, барыб къалыб юсуне,

Кёрдюм терекни къарагъанын кесине,
Ауанасына къараб, чепкен биче.
Ол кечеден бери билдим кёлекке
Къаллай ишни баджаргъанын терекге.
Джигитни ауанасын да кёрдюм мен,
Къызбайныкъын кёрюб, ахсындым терен.
Джигитники — несини аллында
Бара эди, несине джол ача.
Къызбайныкъы несини артында
Къалтырай эди, хаман артха къача...

* * *

Сабийле ойнайдыла мени аллымда,
Къычырыкълары джайыла узакъгъа,
Алагъа къараб тургъан заманымда,
Тенгчиклерим чакъыралла джашлыкъгъа.

Талпыу уллу, джашлыкъ узакъ бюгюнден,
Чакъырмагъыз, бараллыкъ тюлме сизге,
Уллайгъанма, джылла басыб юсюмден,
Иймейле мени сизни ичигизге!

* * *

Сёлешгенден эсе, тынгыларгъа сюеме;
Сёлешген билгенчиги бла къалады.
Тынгылагъанны онглулугъун билеме:
Билмегенин башхаладан алады.

* * *

Къанатлыны да болады уясы,
Джанууарны да — кирир тешиги.
Чыгъармачылыкъны къайдад дунясы?
Къалай ачылады аны эшиги?

* * *

Кюн да, Ай да бир джолну барадыла,
Бир-бирине талпыб, бир-бирин къуууб.
Ахырында тюбемей къаладыла,
Ингир дженгил джетиб, танг эртде туууб.

Ма, бизде да болум туура алайды:
Кече, кюн да бир орамны барабыз.
Умутубуз джюрекленн байлайды,
Кесибиз а тюбемейин къалабыз.

* * *

Кёкде джулдузла бирде джансала,
Бирде кёрюнмей къаладыла.
Джерде чыракъла бир от алсала,
Кече кюн демей джанадыла.
Джарыкъ берген алагъа къолладыла.

ТЮКЕНЧИ ҚЪЫЗГЪА

Кюн сайын дегенча салыб келеме,
Кереклим болуб, мен сени аллынга.
Ненча келсем да, тюкенчи къыз, билеме,
Тюберигими джарыкъ сыфатынга.

Ышарырса, джашыра арыгъанынгы,
«Не керекди?» — дерсе, кесим айтхынчы,
Билеме мен бек сыйлагъанынгы, —
Тындырырса ишими кёз къакъгъынчы.

Мен кетгенлей, башха алыучу келир.
Ашырырса, кереклисин баджарыб.
Бюсюреу эте, ол «сауболну» берир,
Ышаргъанынг аны бетинде джарыб.

Иш кюнюнгю узунлугъун ёлчелей,
Кёб адам атлар сени босагъангдан.
Кюнлюк ишинги ахыры джетгенлей,
Арытхан кюч басар субай санынгдан.

Разы бол, тюкенчи къыз, кыйынынга,
Болгъанча разы эгечи къарнашына,
Назмум махтау, сый да къошмаз атынга
Экисини да джетгенсе сен башына!

* * *

Кёб адамдан кем кёрмейме кесими,
Табаллыкъ эдим джашау нёгер къызладан,
Не этсем да, тыялмайма эсими
Ол сен тургъан джол джанында къаладан.

Юй бийчесе, эринг джашайд биргенге,
Сабийчигинг ойнайд ана кьойнунгда.
Насыб кьучакълайды дерчад кьореннге,
Чырмалсала сабий кьолла бойнунгда.

Санай эдим сени мен насыблыгъа,
Тыш кьарамынг джашыраед ичинги.
Тюбеб кьалыб соргъанымда, тарыгъа,
Джашырмайын ачдынг джюрек берчинги.

Хапарынгы бошаб, меннге кьез атдынг,
Джыламукулъа кьезлерингде ойналла.
Джарыкь кюнню таякъларын джукълатдынг,
Джарсыуларынг менн кемсиз кьыйналла.

Танг джарыгъы кьекден жерге тьегулсе,
Ханс юсюнде джылтырайла тамчыла.
Тау артындан кюн ерге кьелтюрюлсе,
Тас болалла, ууакь-ууакь чачыла.

Джыламукулъаны уа кюн кебдиралмаз,
Ала кюн тиймеген джерге тьушелле.
Сенден башха джан алагъа джеталмаз —
Джюрекден джюрегиме келечилле.

Джылама, сен кьыйнама джюрегими,
Менден эркин болсанг да сен анга.
Излеме таяныргъа билегиме,
Сени кюсей чыгъа эсем да тангнга..

ТАБАРЫҚЪМА, СЮЙМЕКЛИГИМ, СЕНИ

Джаз келсе, деб джазны сакъладым, —
Джаз келди, терекле акъ чакъдыла.
Джаздан сеннге чакъгъан бутакъ алдым,
Келмединг, джаз гюлле да акъдыла.

Тансыгъым умутума кюч бере,
Джаздан джайгъа джетдим сени излей.
Тауну, тюзню, сууну ненча кере
Етдюм болур, джолум тюзелмей?

Къачда изледим сени сабанлада,
Къарангыны ай сюрген кечеледе.
Кирдим элге, болдум шахарлада,
Къач да кетди—табылмадынг бир джерде.

Ма, кыш да келди мени джуртума,
Аны биргесине да келмединг..
Сууукъда келиб джюрек отума,
«Бираз джылынайым» да демединг.

Къыз джюрек сакълагъан суймеклигим,
Къайсы кызны бетине ушайса?
Къалай тансыкъды сеннге джюрегим!
Меннге сен къайсы кыздан къарайса?

Сакъ уятын ачалмайын кызны,
Ташадан къарай болурса меннге.
Терен бугъунсанг да джолну, ызны
Тюберикме, суймеклигим, сеннге!

СЕН ҚЪАЙТЫРЫҚЪМЫСА ЫЗЫНГА?

Эртден-ингир тѣбентин ургъан джелле
Тубан бла джерни джаба тебреселе,
Мутхуз бетли кюзгюлерин тау кѣлле,
Таб-тазалаб, кѣкден да кѣк этселе,
Тюшюреме эсима джаз кюнлени;
Ол заманда биргемеенг сен мени.

Шылпы жангур, аз себелей тауушсуз,
Эслетмей кесин, юсюю джибитсе,
Шылпы тохтаб къачхы кюн да джылыусуз
Джарыгъы бла мылы бетиме тийсе,
Таякъ жангурла тюшелле эсима.
Ол заманда сен да баренг биргеме.

«Къур-къур» эте, тѣгерекни сагъайта,
Къач сууугъундан джунчуй, турнала,
Меннге да ахыр саламларын айта,
Къыбыла таба башласала къурала,
Келген кюнлери кѣрюнед кѣзюме;
Ол кюнледе джете эдинг кѣлюме.

Хатерсиз къач, терекле бла джубана,
Чапракъларын джерге къагъыб башласа,
Джюрегим мени, бушуудан дуу джана,
Къач сагъышларымы эсден ташласа,
Быягъышлай, джаз джашнайды джюрекде;
Ай джарыгъым сененг джаз кечеледе.

ДЖАШАМАСАНГ ДА БИРГЕМЕ

Джашамасанг да сен бюгюн биргеме,
Джашау кюнлеринги менсиз тергеме.
Туумагъанча джангыз бир кюн эртденсиз,
Атмагъанды мени да тангым сенсиз.

Бюгюн да мен къарайма суратынга
Кёз алмайын, суююмлю сыфатынга.
Ышараса, джюрегими джарсыта,
Кёзлерими джыламукъсуз ачыта.

Юйюмю тынчлыгъы бузулмагъанлай
Келир кече. Ашхам джарыгъын къармай,
Джатарма, сууукъ орнумда тынгысыз,
Тюшюмде сени кёре да илгене.

Танг джарыгъы кёкде белги бергенлей,
Джукъу кете, кёзлериме тийгенлей,
«Ашхы танг бла!» — деб кычыра узакъдан,
Айырырса тюшюм берген зауукъдан.

Кюн кечени алмашдыра орнунда,
Кёб тангла атарла Къобан бойнунда.
Билеме мен: ол танглары биринде,
«Ашхы танг бла!» — деригинги тюнюмде.

СОКЪМА ҚЪОБУЗУНГУ ИНГИР АЛА

Сокъма, сокъма къобузунгу ингир ала, —
Насыблы заманым тюшед эсиме.
Сокъма сен тартыунгу, былай тарала,
Қъой энди мени кесими кесиме.

Соймеклик отну къолунг бла джукълатыб,
Чакъырма сен мени энди кесинге.
Сен къобузунгу, джюрекнича, таралтыб.
Джанмы саллыкъса ёлюб кетгеннге?

Қъобуз тиеклекча, акъ бармакъларынг бла
Басма «къазан» къобузну тиеклерин,
Ышырма ол мен тынгылаучу тартыула бла
Джюрек отну джукъланнган кёсеулерин.

Чакъырма мени соймекликни излерге,
Нёгер болсам, болмаз энди джолубуз.
Қъайда мадар алгъын кибик сюерге?
Джукъланнганды бир джандыргъан отубуз.

Сокъма, сокъма къобузунгу ингир ала —
Насыблы заманым тюшед эсиме.
Қъозгъамасын къобузунг, алгъынча тарала,
Қъой энди мени кесими кесиме.

ДЖЫЛЫ КИЙИМИНГИ КИЙ ДА ЮСЮНГЕ

Джылы кийиминги кий да юсюнге,
Бир къара, ариуум, сен да эшикге.
Къар джауа турады бюгюн элинге,
Белляу айта, тебретилген бешикге.

Уллу насыб къучакълаб тегерекни,
Тансыкъ салам бедери Джер акъ къышха.
Кесича тазаласын джюрекни,
Сюймеклигибизни бура алгъышха.

Алгъыш айтхан сагъатында унутма
Аманат этерге тауланы къышха.
Къарны кѳрюб, джюрегинги сууутма,
Аккыл бола джаз кѳрюннюк къырдышха.

Къар, сууукъ да чырмау тюлдюле джазгъа,
Сууукъ кетиб, джылы кюнле келирле.
Къар тюбюнден таукел чыгъа аязгъа
Башчыкъларын джанкъозчукла силкерле.

Къарарса да, ышарырса алагъа.
Унутурса къышны сууукъ кюнлерин.
Сора къараб кѳкде кюн таякълагъа,
Кѳрюрсе джазны санга суююннгенин.

Джылы джанкъозчукъну алыб къолума,
Джаз башында сеннге саугъа этерме,
Мыдах къарай сенден кетер джолума,
Джашау джолгъа нѳгер бол деб тилерме.

ЭСГЕ ТЮШЮРЮУ

Ай джарыгъын къызгъанмайын тегеди
Экибиз тюбешнучю талачыкъгъа.
Джелчик да салкын аязын береди
Биз тюбюнде олтуруучу назчыкъгъа.

Джангыз таш да, джерге салыб бауурун,
Шош къарам бла къарайды тегерекге.
О джангыз таш! Биле эсенг джарсыуун,
Сабырлыкъ сал, чартлагъынчы джюрекге.

Чабма, чабма, къара суучукъ аллыма,
Сорма манга, къайдады деб суйгенинг,
Къууанмазса, айтсам да, джууабыма,
Къыйналгъандан тюрленир ол ариу бетинг.

Сиз да, талачыкъда кызаргъан гюлле,
Уялмагъыз, иймегиз башны джерге.
Бизден кетселе да, ол сейир кюнге
Башхалагъа келиб турлукъла ёмюрлеге.

КЕЗДЕН-КЕЗГЕ

Сен бла менбиз кезден-кезге.
Киши джокъду бизден ёзге.
Булбулу джюрек уямы,
Сенсе къууанчы дуниямы.

Узакъдан-узакъ ашыра,
Атынгы менден джашыра,
Къыйнагъанды джазыу мени,
Табдыргъынчы меннге сени.

Бюгюн а, къараб кѣзюнге,
Ышанмай джууаб сѣзюнге,
Къоркъа: «Огъай!» — деген сѣзден,
«Хону» сакълайма мен сенден.

«Огъай!» — деб, насыбсыз этсенг,
Муратымы оюб кетсенг,
Табалгъаенг насыб менсиз,
Табалмагъанча, мен сенсиз.

ЗАМАНЫМА КЪАЙТАЛМАСАМ

Заманыма къайталмасам джолумдан,
— Нек келмеди? — деб таш салма къыйналыб,
Джолгъа ашыра, къаты къысыб къолумдан,
— Сакъларыкъма, — деген эдинг ышаныб.

Айла, джылла озуб кетиб арадан.
Мен а къайталмайын къалсам да санга,
Ол заманда да, чыгъыб арбазынгдан,
Ачма джюрек джарсыуунгу бир джаннга.

Барды сенден мени энтда тилерим:
Ийнанма, ол келлик тюлдю деб эшитсенг,
Амандыла деб къыйналма тюшлерим;
Аман да игиди, игиге элтсенг.

Чыртда чыдаб болалмасанг тансыкъдан,
Чакъыр мени, эштирикмид деме да.
Эшитирме мен тилегинги узакъдан,
Къобандан ургъан джелге туберме да.

Сора келиб кече сени аллынга,
Тансыгъынгы тансыгъыма къошарма,
Сюймекликни сакълай билген джанынга.
Къууанч бере, мен кечени бошарма .

САКЪЛАЙМА

Мен сюеме танг атарны аллы бла
Джулдузланы батханларын кёрюрге,
Ай джарыгъы кетиб, джулдуз джарыкъ бла
Сени табыб, джюрекдегин тегерге.

Бу кезюуде шош болады табигъат,
Къарамайды зар кез терек артындан,
Сакълайма, кел, уянгынчы джамагъат
Селешейик сюймеклекни хакъындан.

Терк баталла джер бла кекге джууукъда,
Бир джана да, бир джукълана джулдузла.
Мен сакълайма, кел, тогъуюкъ зауукъдан,
Эсиртгинчи джюреклени умутла.

Танг къаралды кекге джабыуун атды.
Ашыкъ бери! Анга бирден тубейик.
Ол къаралды сюймекликге шагъатды,
Бюгече аны биз да шагъат этейик!

СЮЙГЕНИМИ ТЮРСЮНЮ

Сюйгеними тюрсюню
Ай бла тенглешдирмейме.
Табигъат берген нюрюн
Андан кемге кёрмейме.

Ышаргъан акъ тишлери
Кюннге ушатмайдыла,
Къалын узун кирпичклери
Кёлекке да атмайдыла.

Узун болуб, эшмелери
Джерни сибирмейдиле.
Аз кызаргъан эринлери
Гюлге эришмейдиле.

Кёзлерини гинджилери
Тейри джарыкъ тёммейле.
Чыммакъ субай билеклери,
Акъ ташданбыз, демейле.

Сынаб къараб, суйгеними
Ушатама бир затха.
Сёзге бурсам сезгеними —
Джюрек салгъан суратха.

Ма аны ючюннге болур
Меннге багъалы кызым.
Кёлю — джарыкъ, кёлу — огъур —
Джашау берген насыбым!

АШЫРЫУ

Мен джолгъа хазырма,
Сен — ашырыгъа.
Кёлюнго джашырма, —
Къой тарыгъыргъа.

Намысны уяты
Кесин бек сюед.
Айтдырмагъан затны
Артдан кюйдюред,

— Къызчыкъ, сюе эсенг,
Меннге былай айт:
«Тенгнге кёре эсенг,
Сен кесиме къайыт».

Джолума ашыра,
Ызымдан келме.
Амалсыз ышара,
Джюрекни эзме.

Мындан ары джолну
Кесим барайым,
Тутдур бери къолну, —
Таукел атлайым.

Къызчыкъ, сюе эсенг,
Меннге былай айт:
«Тенгнге кёре эсенг,
Ма бу джолну къайыт».

Мен сеннге къайтырма
Ой, бек узакъдан!
Хапарла айтырма
Сенсиз джашаудан...

Сен, арну къыз, меннге
Сѣз бер сакъларгъа —
Асыуду джюрекге
Джолгъа чыгъаргъа.

Къызчыкъ, сую эсенг,
Меннге былай айт:
«Сеннге керек эсем,
Суюгенинг сакълайд..»

АЗМЫ КЪЫЙНАЛДЫМ?

Мен кесими азмы къыйнадым,
Сѣгюм салыб этген ишиме?
Киши кѣрмез джерде джыладым,
Бедиш къоша ал бедишиме.

Тюзмю этдим, кесими къыйнаб,
Уллу къыйыным кирген ишге:
—Кѣз туурада турмайса джашнаб»,—
Деб сыйын тюшюргенни энишге?

Оюм этмей, сѣгюм салдым,
Гитче болса да, керек ишге.

Бедиш айтыб, азмы кыйналдым,
Кеси башым кялыб бедишге?

Терлигими бююн ангыладым:
Гитче иш бла сени кыйнадым.
Мен кесим да азмы кыйналдым?
Терс болуб, мен азмы джыладым?

ДЖАНГЫДАН КЪАЙТЫРБЫЗ

Отдан тюшген джара ачитханча,
Ачитдыңг, кюйдюрдюнг отунгда.
Сен тюлмю эдинг, насыбдан толгъанча,
Къууаныб ойнагъан джолумда.

Сен эдинг джангыз! Къалай унутурма
Джюрекни ол татлы чанчанын?!
Алгы бурун къартдан сер болурма,
Унутмам къууанчны джарыгъын.

Суймекликге бек керти болурма,
Джюрегими сеннге буюрурма,
Кесиме къоярма эсими..
Экиге юлешиб кесими,

Эсим, озгъан заманны аулар да,
Хапар айтыб чыгъар къартлыкъгъа, —
Къартны джюреги джарык джашнар да,
Джангыдан кыйтырбыз джашлыкъгъа!

НЕК ТЮЛБЮЗ БИРГЕ?

Юлешинмеген суймеклик
Юлешинди экиге,
Къайсыбыздады терслик?
Бюгюн нек тюлбюз бирге?

Сорууума джууаб эте, —
Сендеди терслик,— дерсе.
Тюзлюгюм терсге элте,
Араны кенг этерсе.

Арабызны уа кенгертсенг,
Мадар болмаз тюберге.
Боламыды, суугъа кирсенг,
Джибимейнн ётерге?

Андан эсе излемейик;
Кимникиди терслик деб.
Отубузну бир этейик,
Джашаудан насыб тилеб.

Насыбны уа келлигине
Ишексизме, сен болсанг.
Меннге къууанч берлигинге,
Кёзлериме къарасанг.

Унутулмагъан кечилмез.
Терс эсем, унут да кеч.
Джашау бизни кеси кечмез,
Заман кетиб, этсек кеч.

МЫДАХ КЮНИОМ

Мыдахды кёлюм, тюрсюнюм а—мутхуз,
Къачмы, сенми алдыгъыз къууанчымы?
Огъесе таралыб согъулгъан къобуз
Джангыртды болурму джюрек ачымы?

Огъесе джюрек кесими сагъайды,
Сени ийнакъ сёзлеринги эшитмейин?
Кёз къарамым да джолну нек къармайды,
Тураллыкъ эсе ол сени кёрмейин?

Огъесе джюрек къайтырынгы сезиб,
Неда, сакълагъан тамам эригиб,
Къарата болурму кёзлени джолгъа?
Кёзлеримими салгъанд къарауулгъа?

Огъесе эсим болурму теренден
Джюрекге, кёзге да сени сакълатхан?
О умутла! Сиз кетмейсиз джюрекден,
Кесигизге да бир тынчды алдатхан.

Мен да алданыб умут эте эсем;
Тамбла айтырынгы бюгюн айт да къой.
Бюгюн умутлу болуб кюсей эсем,
Умутсуз суймеликге салырма бой...

КЪОБУЗУНГУ АЛ КЪОЛГЪА

Сюйген наным, къобузунгу ал къолгъа.
Ал да бир бас аны акъ тиеклерин.
Сокъ алгъынча. «Сюйгенлени» тарт алгъа —
Энтда бир ач насыбны эшиклерин.

Къобузунгу, джан нѳгерим, алай сокъ,
Сюймеклик джюрек къыллада сокъгъанча.
Кечени ашырыб баргъан Козерог,
Тохтаб, сени тартыуунга тынгыларча.

Джанкъылычым, сокъсанг, меннге алай сокъ,
Азгъан джаным тартыудан кюч алырча.
Сюймекликни ышан этиб джюзген окъ
Сюйгенлеге джарсыу салмай къалырча.

НЕКДИ?

Некди мыдах сени джарыкъ тюрсюнюнг?
Къайдады бетнигден кетмеучю нюрюнг?
Джарыгъынгы хаухму бергенсе кюннге?
Нюрюнгю уа тауда туугъан эртденнге,
Сейир тангнга тауларым къарар ючюн?

Джууукъ барыб къарасам кѳзлеринге,
Дун-дунияны кѳреем ичлеринде,
Некдиле ала энди былай мутхуз.
Кюзюлерин кѳлгеми атханды джулдуз.
Айгъа кесин тюзетиб чыгъар ючюн?

* * *

Ай сыфатлы болса сени тюрсюнюнг,
Насыб болса джерде сени юлюшюнг,
Сени аллыкъ сени менича суйсе,
Къаны да, джаны да менича кюйсе,
Къаракёз ,суймеклигими джашыра,
Джетерме азабымы аягъына,
Джашауну сенден узакъда ашыра,
Джетерме азабымы аягъына,
Мен да сени джашауунга къууана.

СОРАМА

— Къалай сюесе мени?—деб сорма сен:
Суймеклигими сёз бла ангылатсам сеннге,
Санамазем мен кесими суйгеннге.

— Къаллай бир сюесе?— деб да сорма сен:
Бармыд ёлче суймекликни ёлчелеген
Неда аны къыйыр чеклерин кёрген?

— Суймекликни ёмюрю узакъмыды? —
Деген сорууунгу сорма сен меннге:
Ким айталлыкъды ахыр кюнюн сеннге?!

Ийнансанг, джууабым сеннге былайды:
Джюрегими, ангымы саулай кючюн
Берирме, сени кёлюнге джетер ючюн!

* * *

Кюнден-кюннге сени бек излей эсем,
Бюгюнден да тамбла бек кюсей эсем,
Сыфатынгдан тоймай эсе кёзлерим,
Нек ётмейле джюрегинге сёзлерим?
Айтчы кесинг, чурумунгу билейим.

Кюндюз кюнюм, кече айым эсенг сен,
Джарыгъынгы менден башхагъа тёксенг,
Джашау джолуму кюнсюз, айсыз этсенг?
Болурмамы бу дуняда мен эсен,
Айтчы меннге, оноунгу эшитайим.

* * *

Джай эртденни кёксюл джарыгъы,
Терезеден кириб, бетиме тийсе,
Къарангыны берген тарлыгъы,
Юйден кетиб ичи эркин кёрюнсе,
Сен киргенча кёрюнесе юйюме,
Джетейим деб бюгюн мени кёлюме.

ТАНГНЫ ЭЛДЕ АТХАНЫ

Танг къаралды тозурай,
Кёкге джарыкъ къошулду.
Тубан да, суудан джанлай,
Чегетге къонакъ болду.

Мийикден мийик ёрлей,
Тёгерекни джашырды.
Джайгъы кюн, ол кетгенлей,
Эллерине ышарды.

Тубан туугъан ёзенде
Уянадыла элле.
Сагъаялла парийле,
Адетдеча, хар джерде.

Аланы ызларындан,
Къычырады гугурук:
«Уяныгъыз джукъудан!» —
Деб береди ол буйрукъ.

Кетиб барад сюрюучю,
Сюрюуюн сыртха къуууб,
Тангны алгъа кёрюучю
Таукъла бла тенг туруб.

Эртденликни заманы,
Дженгил кетиб барады.
Кёкню джабхан тубаны
Эриб, кюн да джанады.

Арбазлада, орамда
Ашыкъдыра бир-бирин,
Элчиле бу заманда
Башлайдыла ишлерин!

КЪАР ДЖАУАДЫ

Къар джауады, ашыкъмай джауады,
Юсюнден джерни сагъышын алады,
Къар джауады, юсюме джауады,
Сагъышым а биргеме къалады.

Къар джауады, басыныб джауады,
Таукеллениб джерни юсюн джабаргъа.
Къар джауады, сениге да джауады,
Умут этиб сени менден тыяргъа.

Къар джауады, джабалакъ джауады.
Оджакъдан тютюн чыгъалмайды ёрге,
Джырым а таудан ётюб барады,
Ашыгъыб сени аллынга тюберге.

Къар джауады , терен къар джауады.
Тау элим къар тюбюнде джукълайды,
Къар джауады, чыммакъ къар джауады.
Тазалыгъы иннетинге ушайды.

Къар джауады, джангы къар джауады:
Къалай ариуду тау къарны дунясы!
Къаргъа тынгылай, джюрек къууанады
Сюймекликни, къарча, таза уясы!

Къар джауады сен да къууан анга!
Джетгени ючюн бизни кёлюбюзге,
Къууан таугъа, меннге, атар тангнга,
Къар тюбюнден къарагъан элибизге.

Къарга тынгылай, джюрек къууанады
Джер джукълайды, унутуб сагъышларын.
Джюрегимде алгъыш джыр туады,
Учаргъа хазырлай акъ къанатларын.

КЪЫШ КЮН

Къар басханды джерни юсюн,
Кёз кёрмезча къарасын.
Хар зат алгъанд башха тюрсюн,
Къаргъа бериб аркъасын.

Сыртла, ёзенле, дуппурла
Къар тюбюнде джукълайла.
Таудан, сыртдан чыкъгъан суула.
Шошлукъларын сакълайла.

Сакъ Къобан да, башын атыб,
Ашыкъмайды джолуна;
Къыйырларын къыш бузлатыб
Джыйгъанд аны «къолуна».

Джасанган чегет уялыб,
Омакъ кийиннгенине,
Бутакъларын бузгъа салыб,
Шыбырдайды тенгине:

— Таркъайсанг да сен, джашайса;
Кючлюд энтда ёшюнюнг,
Эс ташлама, Сен къайнайса:
Алгъад сени джюрюшюнг!

— Сиз ушакъны бардыргъыз,
Энчи ушакъ татлыды.
Джаяд сизни заманыгъыз,
Меники уа — атлыды, —

Дедим да мен алагъа,
Джанлай башладым артха.
Сора, къараб таулагъа:
«Хош кел!» — дедим акъ къышха.

КЪАР ДЖАУГЪАН КЮН

Кёз аллымда къар бурчакъла ойнайла,
Учсуз кёкню джерге къоша кыйырын.
Тау элле да къар тауушха тынгылайла,
Кеси тауушларын этиб акъырын.

Къар а джауады, джауады ашыкъмай,
Сабыр эте, къызыу тебген джюрекни.
Къууанч тыбырлы болгъанын джашырмай,
Кёз къарамам аулайды тегерекни.

Къарайма да кёралмайма тауланы,
Чыммакъ къар басханды да юслерин.
Кёкге ийиб мен къарамымы, ,
Къучакълайма тауланы тѣппелерин.

Рахатлыкъгъа кёллендирген, тауларым,
Сиз джукълагъыз, уянмайын замансыз.
Джаз келсе уа, мени джазгъы джырларым
Уятырла, таула, сизни амалсыз.

ДЖЕЛ

Сен шуулдаб джетесе,
Ышыкъ табыб бугъунсам,
Исси болуб келесе,
Салкъын излеб олтурсам.

Ишден арыб, солусам,
Хыны-хыны тюртесе.
Джолда къарыу ташласам,
Сен гурушха этесе.

Джолум тик ёрге болса,
Алдан улуб башлайса.
Менде къарыу хоралса,
Ачыудан эс ташлайса.

Кюннге къарайма десем,
Тубанла бла джабаса.
Кёкден джангур тилесем,
Булутланы чачаса.

Къой аланы, сюрме сен,
Басынсынла джауаргъа.
Кёб болсун тауда бичен,
Сен да урун джашаугъа.

Сенден энтде тилерим:
Къойма мени тынчлыкъда.
Джырт, тала, джол нёгерим,
Юшют мени сууукъда.

Инджиу кѣрмей джолумда,
Муратыма джеталмам.
Борандан кѣоркѣуб алда,
Джарты джолда кѣалалмам!

КЪАР ДЖАУГЪАН КЮН

Кюнню джабыб кѣз туурадан
Рахат-рахат кѣар джауады.
Сууукъ кѣкню буз кѣойнундан
Кюмюш хазна кѣуюлады.

Чачад кѣара чегетлеге,
Езенлеге сууурады.
Есюм кѣошад нарт кюртлеге,
Чунгурланы толтурады.

Тюрлю джерден джан-джаныуар
Тыгъырыкѣгѣа бугъуннганды..
«Татлы тюше зауукъ тууар», —
Деб, джукѣугѣа хорлатханды.

Акѣ кѣарда — кѣара тамгѣала...
Тохта.. Майна, кѣымылдайла,
Кѣаргѣала, кѣарда томала,
Кѣргенлерин терк тонайла.

Сууукъ хауа эркин саркѣыб,
Джерни, кѣкню тенг агѣартыб,
Сабыр-сабыр кѣар джауады.
Джер-джерге ешон урады.

ДЖУЛДУЗЛА

Джулдузла, джулдузла...
Бир джарыкъ джаналла.
Адаргы тынчлыкъны
Джюрекден алалла.

Къубула-къубула,
Бек джарыкъ къарайла?
Бушуулу кёзююню
Ала нек марайла?

Сен берген бушууну
Хар кимден джашырыб,
Кюнлени батдырдым,
Кечеге ашыгъыб.

Созула-созула,
Булутла чыкъдыла.
Джауаргъа басына.
Сау кёкню джабдыла.

Бушуулу джюрекни
Булутла ангылалла —
Кёз кёрмез тахсамы
Кесне сакълалла.

БАШЛАРЫ

Ал джырымы	4
Налат кьазауатны отуна	5
Бюгюн да сакълайдыла	6
Солдат кьабыр	6
Аналагъа	7
Акканы сёзю	9
Халими сен кесинг билчгенсе	10
Ертенланы Азретге	11
Урунууду байлыкъ кюч	12
Энчи кьууанч насыб тюлдю	12
Къадар, сен меннге аллай кюч бер	13
Ишледим	14
Багъалы билдим	15
Аманат	16
«Насыбны заманы — минутла...»	17
Джангы джылны кечесинде	18
Эки ауана	18
«Сабийле ойнайдыла мени аллымда...»	19
«Сёлешгенден эсе, тынгыларгъа сюеме...»	19
«Къанатлыны да болады уясы...»	20
Кёкде джулдузла бирде джансала...»	20
Тюкенчи кьызгъа	21
«Кёб адамдан кем кёрмейме кесими...»	22
«Табарыкъма, суймеклигим, сени...»	23
Сен кьайтырыкъса ызынга?	24
Джашамасанг да биргеме	25
Сокъма кьобузунгу ингир ала	26
Джылы кийиминги кий да юсюнге	27
Эсге тюшюрюю	28
Кёзден кёзге	28
Заманыма кьайталмасам	29
Сакълайма	30
Суйгеними тюрсюню	31
Ашырыу	32

Азмы кыйналдымы?	33
Джангыдан кыйтырбыз	34
Нек тюлбюз бирге?	35
Мыдах кюнюм	36
Къобузунгу ал къолгъа	37
Некди?	37
«Ай сыфатлы болса сени тюрсююнуг...»	38
Сорма	38
«Кюнден-кюннге сени беккюсей эссм...»	39
Тангны элде атханы	39
Къар джауады	41
Къыш кюн	41
Къар джаугъан кюн	43
Джел	44
Къар джаугъан кюн	45
Джулдузла	46

ИБ 615

Батдыев Разбий Добаевич

ЛУННЫЙ СВЕТ

Стихи

на карачаевском языке

Редактор А. И. Кубанов

Художественный редактор М. П. Бертник

Технический редактор М. Ф. Перепадя

Корректор К. А.-К. Салпагарова

Сдано в набор 29-V-1978 г.

Подписано к печати 29-XII-1978 г.

Формат 60x90^{1/32}. Печ. л. 1,5. Уч.-изд. л. 1,54.

Тираж 600 экз. Заказ № 2565. ВУ 70796. Цена 15 коп.

Карачаево-Черкесское отделение, Ставропольского
книжного издательства, Черкесск, пл. Кирова,

Дом печати.

Карачаево-Черкесская областная типография

Черкесск, ул. Первомайская, 47.

15 к.